

A bakoncsérnyi evangélikus templom Šaško-orgonájának restaurálási terve

A bakonycsernyei evangélikus templom Šaško-orgonájának restaurálási terve

Történelmi háttér

Bakonycsernye településről az első adat 1341-ből származik, de pontos helye nem ismert. Az 1500-as évek elején alig néhány jobbágy és zsellér élt itt. A török kiűzése után az 1724 körül kezdődik a pusztává tett falvak betelepítése. A telepesek többsége Nyitra vármegyéből, a Vág és a Morva határ közötti területről jött Csernyére, Csejtéről magyarok, Berencsről pedig szlovákok. Hogy megélhetésüket biztosítsák, a környék erdeinek kivágásaival szabadítottak fel termőföldeket,¹ ezzel saját és földesuruk megélhetését is biztosítva. A lakosság főleg ágostai hitvallású evangélikusokból állt, de néhány évvel később már vándor cigányok is előfordultak. Az evangélikus közösség első lelkésze már 1726-ban beköltözhetett az újonnan épült parókiába. Ettől kezdődik az anyakönyvek vezetése is.²

Az istentiszteleteket egy — földbe vert oszlopok, karók között vesszőből font, majd sárral tapasztott — ún. paticsfalú imaházban tartották, amelyről azonban részletes okirat nem maradt fenn. Mellette egy kétágú harangláb is volt egyetlen kis harangocskával.³ Hogy ebben az imaházban volt-e már egy kis orgonájuk, mint a szarvasiaknak, a békéscsabaiaknak, vagy a nyíregyháziaknak, nem tudjuk.

Első kőtemplomuk 1785-86 között épült fel, s 1786. május 21-én Hrabovszky Sámuel, dunántúli szuperintendens szentelte fel **(1. kép)**.⁴ Jóllehet az 1786-ban megtartott egyházlátogatási jegyzőkönyv még nem említi orgonát, annyi azonban bizonyos, hogy 1787-ben már volt orgonistájuk a tanító személyében.⁵ Így tehát a kis orgona beszerzését 1786 októbere és 1787. márc. 7. közé kell helyeznünk.⁶ Ez az első hangszer egy 5 regiszteres kis pozitív volt, mint ahogy a soron következő egyházlátogatás említi.⁷ Az orgona készítője a jelenlegi fúvó hátsó füllungjának belsején talált felirat szerint — ha hihetünk az utólagos feljegyzésnek — Reichman Ferentz morvai orgonaépítő lehetett.⁸

¹ Zászkaliczky; Heizinger1974: 7-35. old.

² Heizinger1974: 27-28. old.

³ A bakonycsernyei gyülekezet levéltára csak az 1862. évtől tartalmaz gazdasági jellegű háztartási iratokat, s gyülekezeti jegyzőkönyveket is csak 1887-től. (MEEFond 192. sz., 84. old.); Zászkaliczky, ahol hivatkozik a veszprémi rk. püspök az ágostai evangélikusoknál tartott 1747. évi canonica visitacio (C.V.) jegyzőkönyvére: „imaházuk van fából, sövény falakkal és kétágú harangláb egy harangocskával”; paticsfal = sövényfal, ld. lexikon.katolikus.hu/P/paticsfal.html , https://www.google.hu/?gws_rd=ssl#q=paticsfal ; valyog.uw.hu/b2.htm

⁴ Heizinger1974, 124. old.

⁵ EOL: Dt.5. C.V. (1786-1813)/1, ill. /4. 1786; ill. 1787. márc. 7. Az orgonista Horvath rektor volt.

⁶ EOL: Dt.5. C.V. (1786-1813)/1 1786. októberében ill. 1787. március 7-én történt feljegyzések szerint, ld. 5. lj.; Kneifel Mihály az 1977. évi felújítás alkalmával egy 1786. évszámot is talált, miszerint az orgona 1786-ban készült. Ezt az évszámot azonban már nem lehetett kiolvasni, ld. 8. lj.

⁷ EOL: Dt.6. C.V. (1786-1813) Veszprémi Egyhm. 1815.: „*Chorum, ornaret Organum...quinque mutationibus...*”; Ld. még Heizinger1974: 178. old., miszerint „...1804-ben az 1766-ból származó ... kisharang mellé egy ... nagy harangot is öntettek és a templomba egy 5 manuálos orgona is került”. Ez nyilvánvaló téves feljegyzésből, vagy félreértésből származik, hiszen a C.V. egyértelműen 5 mutációs (regiszteres) orgonát említ. Tekintettel az 5. és 6. lj. és szöveggörnyezetére, meg kell hogy kérdőjelezzük az orgona imént említett 1804-es, hivatkozás nélkül említett beszerzését.

⁸ A felirat: „*Tsináltotta Reichman Ferencz 17... esztendőbe Morvába / Holuda János / Készült / REICHMAN FERENTZ ÚR / orgona készítő maister / KEZE ÁLTAL / esztendőben [eldörzsölt évszám]*” Az eldörzsölt helyeken Kneifel Mihály orgonaépítő az 1977-es renováláskor még 1786-os évszámot látott (Trajtler: É.III. 382. karten) a fúvó hátsó füllungján; Reichmann neve újdonság a mai szlovákiai organológus szakma előtt!

1. kép: 1786. május 21-én felszentelt templom

1810. január 14-én azonban erős földrengés rázta meg a környéket, amelynek középpontja Mór volt, a Vértes és a Bakony hegységek találkozási medencéjében.⁹ „Azon helységek, melyekben a földrengés leginkább kegyetlenkedett: Gut, Isztimér, Balinka, Eszeny- Mecsér- Sikátor puszták, — Csernye, Veleg ... és Mór”¹⁰ A templomban 6000 ft kárt okozott, a bár a torony is csaknem ledőlt, az orgona nem semmisült meg, hiszen a már említett következő egyházlátogatási jegyzőkönyv egy 5 regiszteres kis orgonát említ, s nem egészíti ki, hogy az újonnan épült volna.¹¹

A kis pozitív azonban nyilván kicsinynek bizonyult az egyre növekvő gyülekezet éneklésének vezetéséhez, így 1824-ben a komáromi Reinhart orgonaépítővel¹² 2500 ft-ért készíttettek egy nagyobb, 11 regiszteres,¹³ feltehetően pedállal is ellátott orgonát.

A második nagy elemi csapás 1862-ben tűzvész formájában érte a falu egy részét, amikor a harangok megolvadtak, az orgona egy része is leégett.¹⁴ Talán egy részét sikerült is a gondnok

⁹ Ekkor 26 erősebb rengést számoltak (Zászkaliczky); Egy évig tartó megnyugvás után a földrengés utóregései még 1912-1914. között tovább folytatódtak, de inkább csak ijedséget okozva, lényegesen kisebb intenzitással és kárral. Heizinger1974: 183, 185-186. old.

¹⁰ Heizinger1974. 183. old.: Idézi a földrengés vizsgálatával megbízott Kitaibel Pál és Tomtsányi Ádám könyvben közzétett tanulmánya egyik latin nyelvű mondatának magyar fordítását.

¹¹ Ld. 7. l.

¹² Reinhart megmaradt bokodi cégtáblája és a komáromi Szent Rozália-templom orgonájában talált saját bejegyzése szerint nevét egyértelműen Reinhart alakban használta. 1816-ban. Georg Reinhart 1807. ápr. 16-án kötött házasságot Barbara Fogellel, majd 5-én nyerte el a polgárjogot Komáromban. Komáromi működése 1806-1824 között ismert. Ő fejezte be 1806-ban tanítómestere, Johann Bochak orgonáját a komáromi református templomban, majd ugyanott 1812-ben 1000 ft-ért épített az evangélikusok számára is egy orgonát, amelyet 1901-ben a csákvári templomnak ajándékoztak.¹² 1824-ben egy régi barokk szekrénybe egy négyregiszteres pozitívot készített a komáromi Szt. Rozália-templom részére, ami ma használhatatlan állapotú. Amester 57. életévében 1826. jún. 4-én bekövetkezett halála után még az 1829/30-as adóévig még felesége vitte tovább volt férjének műhelyét. Az iratok alapján úgy tűnik, hogy ezután a műhelyt Sachs János vette át és üzemeltette tovább az adókönyv szerint még 1846-ban is.

¹³ EOL Dt. 29. C.V. Veszprémi Egyhm. (1831): „Az orgona 11 kiveréses”; Megindul a föld: A leírás 12 változatos hangszert említ, azonban ez egy Reinhart-orgona esetében a Tremolo vagy a szélkieresztő szelep miatt nem szakember számára könnyen elteveszthető, ezért higgyünk inkább a C.V. tömör feljegyzésének!

¹⁴ Zászkaliczky; Megindul a föld.

vezetésével összefogott csapatnak¹⁵ megmenteni. Mindenesetre talán erős túlzás az akkori megyei esperes, Szedenics György 1862 októberében a gyülekezetekhez forduló felhívásában az orgonára vonatkozó 16 regiszteres adat, amely már csak azért sem nagyon elképzelhető, mert a későbbi új orgona ennél kisebb lett.

Nemsokára sor került egy új orgona építésére, amelyre a jó hírű, szlovákok között is különösen tisztelt és elismert brezovai születésű felvidéki mestert, Šaško Mártont kérték fel, aki 1867-ben egy egymanuálos 12 regiszteres orgonát épített 4680 ft-ért a karzaton (2. kép).¹⁶ A gyülekezet az utolsó tartozását 100 ft értékben 1868 novemberében egyenlítette ki. Šaško még 1874-ben hangolta az orgonát, majd 1879-ben pedig a reparálásért 40 ft-ot fizettek ki.¹⁷

2. kép: Az orgona homlokzata

Az orgonában talált későbbi bejegyzés arról tanúskodik, hogy a hangszert „Tisztogatta, hangolta / a fűjtatót javította 150 k-ért / 1904. évi / július 27-aug. 2-ig / a ludwigsburgi E.F. Walcker / cég megbízottja: / Grossjohann Arnold. / Varvasevsky József, sűri / asztalos volt a / segítségével”.¹⁸ Ennek tényét a levéltári adatok is alátámasztják.¹⁹ Sajnos eredeti homlokzati sípjai az első világháború ónsípkekvirálásának estek áldozatul. E sípokat később horganysíppokkal pótolták.

A feljegyzés szerint 1954-ben Kemenessy Rezső orgonaépítő javította a hangszert, többek között a rossz intonáción is segített, valamint a zajos fúvón is igazított. A javítás nem volt tartós,

¹⁵ A fúvó hátsó füllunjának belsejében talált felirat szerint: „186...esztendőben /elégett temblomunk / ezt az orgonát megmentették / Kurator Poklada János / Radocka György / Ábelai Dávid / Szok Pál / Molnár ... /... / Trenka József / Joseph Enberger / Ditsű neveik megmaradna[k] / örökre: ... „ [A / jelek a felirat egyes sorait választják el.]

¹⁶ Mayer2003, 89. old.; Trajtler É.III. 382. sz., valamint MTA ZTI-ben is 1862-es évszám szerepel. Šaško életrajza Mayer 2003-ban olvasható szlovákul a 10-12., ill. németül a 196-197. old.; *Megindul a föld*: A kézirat már 14 változatos orgonát említ, azonban ebbe valószínűleg beleszámolták az oktáv- ill. pedálkopulát is.

¹⁷ *CsernyeSzámadás* (1866-1889): 1867. aug. 29-én 200 ft-ot, 1868. febr. 26-án 420 ft-ot küldtek Saskónak a nov. 6-i 100 ft előtt. 1874. júl. 25-én Mosony Vincze segédkezett a hangolásnál, 1879. szept. 1-én pedig „Zatkalik tanító Úrnál letétben volt 168 f 55 xr-ből fizettetett 40 f” az orgona reparálásáért az orgonista élelmezésével együtt. Az „orgonista” azonban nincs megnevezve.

¹⁸ A / jelek a felirat egyes sorait választják el; *Megindul a föld*: A kézirat Warwasovszki sűri asztalost említi, akinek 4 kr napidíjat adtak.

¹⁹ *CsernyeJkv* (1887-1905) 1904. júl. 24. egyháztanácsi ülés

mert 1961-ben már újabb nagyobb hibák mutatkoztak, bár a hangszer még valahogy lehetett használni.²⁰ Kemenes Rezső úgy nyilatkozott, hogy a játszóasztalt ki kellene cserélni, a rövid pedált 27 hangosra alakítani és kisebb fúvót kellene építeni, így megszűnnének a vele kapcsolatos bajok. 1962-ben Peskó Zoltán orgonaművész szakértői elképzelései alapján az orgonát Gonda Nándor²¹ javította, aki az intonálást is rendbe tette.

1977-ben a gyülekezet akkori — már nyugdíj előtt álló — lelkésze, Danhauser László még nyugdíjazása előtt szerette volna az orgonát rendbe tetetni. Ezért felkérte Peskó György orgonaművészt a felújítási munka levezénylésére, de ő a munkát külföldi elfoglaltságaira való hivatkozással nem vállalta, így a gyülekezet lelkésze Trajtler Gábor országos zeneigazgatóhoz fordult. Végül mindkettőjük elképzelése szerint Trajtler Gábor kiírásával a munkára Kneifel Mihály orgonaépítőt kérték fel, aki még novemberben elkészült a munkálatokkal, így 1977. december 4-én Peskó György orgonált a hálaadó istentiszteleten. A felújítás kapcsán a kikopott csontbillentyűk helyett beépített műanyag borítást ismét csontra cserélték, de a játszókonzolon nem változtattak, bár a regiszterfeliratokat egységes műanyagra gravírozott felírra cserélték (**3. kép**). A pedálklaviatúrát a magasabb művészi igényeknek megfelelően 25 hangosra alakították át, viszont ellátták pedálkopulával is, hogy az oktávrepetálás miatti törés kevésbé legyen érzékelhető. A fúvót azonban meghagyták, de a korábbinál csendesebb fúvómotort kapott. A munkáért 25 000 Ft-ot fizettek ki.²²

Kneifel azonban az előírt rovarmentesítő fertőtlenítést csak elnagyolva, felületi kenéssel végezte, így már 1978-ban erőteljes szűkárosodás mutatkozott. Az ismételt fertőtlenítés alól azonban magát kivonta. Ezért erre Tarnai Endre orgonaépítőt kérték fel, aki valamivel alaposabb munkát végzett.²³

Az orgona mai állapota

Az orgona mai diszpozíciója

Manuál ($C-f^3$ 54 hang):	Principal	8'
	Poraiculus	8' (félköríves felvágással)
	Flauta	8'
	Solicinal	8'
	Octava	4'
	Fugara	4'
	Quinta	3'
	Super octava	2'
	Mixtura qx	1 1/2' (rep.: c^0, c^1, c^2) ²⁴
Pedál ($C-c^1$ 25 hang 12 síp):	Sub Bass	16'
	Octav Bass	8'
	Violon Bass	8'
	Violon Bass	4' (későbbi bővítés) ²⁵

Jóllehet a 2004. évi felméréskor az orgona még kiváló állapotúként lett rögzítve, az azóta eltelt idő alatt a hangolása szétesett, kisebb mechanikai hibák jelentkeztek (pl. időszakosan lera-gadó hangok, a mechanika elszabályozódása, Principal 8' regiszter visszatoláskor erősen nyi-

²⁰ Trajtler É.III. 382. sz.

²¹ Trajtler Gyűjtő (Bakonycsernye)

²² U.o.

²³ U.o.

²⁴ Mixtura quadruplex = Mixtura 4 soros. A regiszterneveket igyekeztünk az eredi írásmód szerint közölni.

²⁵ Készítőjének neve és a beépítés időpontja nem derült ki. Sajnos a fasípotat lefestették, így nem állapítható meg a bővítés időpontja.

korog stb.), azonban oktávkopulája — mely c^0-h^0 között sub, c^1-f^2 között superkopulaként működik — alig használható, gyakorlatilag üzemképtelen. Játzótraktúrája példaértékű billentéssel rendelkezik.²⁶ A manuállibentyűzet csontborítása több helyen kigödrösödött (4. kép), félhangbillentyűinek ébenfa svartnija hiányzik. Sípanyaga egészen jó állapotban van (5-6. kép), csupán néhány idegen síp (pl. Fugara d^0 , e^0 , Solicional C^0-d^0 horgany sípok) került az ónsípok közé.

3. kép: Az 1977-ben készült regiszterfeliratok

4. kép: A manuál kigödrösödött billentyűzete

5. kép: Az orgona sípállománya

6. kép: Utólagos kiegészítés a pedálban

²⁶ Nagyoktáv: 240, kisoktáv: 210, egyvonalas oktáv: 180, kétvonalas oktáv: 170 gr.

A szelládákban a pulpétázást átdolgozták, csak néhány sérült S-horog (7. kép) vagy torzult szeleprugó található.

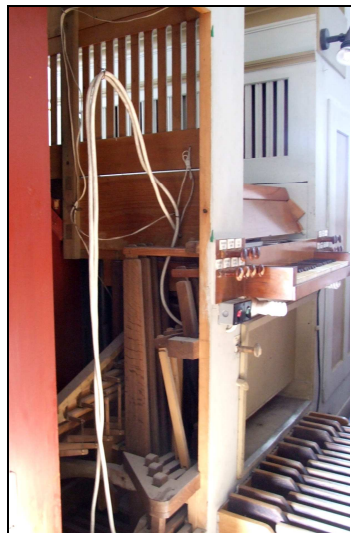
Sajnos az orgonaszekrényt kívül és belül is meglehetősen tarkítják a különféle elektromos vezetékek, kapcsolók, konnektorok, illúzióromboló világítótestek. A hatalmas motorkapcsolót is itt helyezték el (8-10. kép).

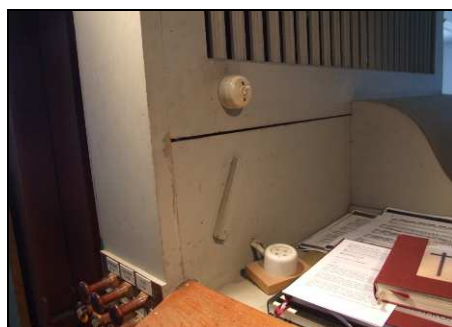
7. kép: A pedál szelepszekrény idegen anyagú pulpétázása

8. kép: Motorkapcsoló és pedálvilágítás

9. kép: Elektromos szerelvények kívül-belül

10. kép: Villanykapcsoló és konnektor

A mechanika jól működik, beszabályozatlansága okoz néhol hiányosságot. A közel 40 éve beépített pedálkopula (11. kép) alapvetően jól működik, de a manuál és pedálmű időközben végzett beszabályozását nem szinkronban végezték a kopulával, ezért a kopulában most néhány hang alig tud megszólalni. Bár utánigazítása a kérdést megoldja, de csak bizonyos határok között.

11. kép: A pedálkopula kialakítása

A fúvó (**12. kép**) légellátását jelenleg egy Ganz-motor (**13. kép**) szolgáltatja, amelyet rendszeresen gondoznak. A fúvómotor mellett meghagyták a lábtipró (**14. kép**) használati lehetőségét is.

12. kép: A fúvó előregedett bőrzése

13. kép: A Ganz-típusú motor

Jelenleg a legnagyobb gondot azonban mégis a fúvó állapota jelenti:

- A kisebb baj az, hogy a fúvó szekrénye nincs sem a padlózathoz, sem a fúvó laugerekhez megfelelően rögzítve, ezért a fújtató lábtiprója hozzáér az elcsúszott fúvószekrény falához (**14. kép**).
- A tárolófúvó bőrzése tönkrement (**12. kép**), így a teljes fúvó felújításra, restaurálásra vár.

14. kép: A súrlódó lábtipró

15. kép: A fúvót kitámasztó távtartó bak

- A fúvó mind lábtiprás, mind motorüzem mellett a fújtatás kezdetén kissé recseg, azonban a tárolófúvó leereszkedésekor rendkívüli ijesztő módon recseg, így a teljes szereltetés alatt bekapcsolva kell hagyni az orgonamotort. A nyomok szerint ez a hiba már

korábban is jelentkezett, amelyet átmenetileg talán csökkenteni tudott egy beépített távtartó bak (**15. kép**), amely nem engedi meg a tárolófúvó faltlemezei merevítőléceinek egymásra ülését sem. Jóllehet az elhelyezett bakok átellenes volta indokolná az alá nem támasztott „sarkok” átlóira szimmetrikus deformálódását, azonban a deformáció más jellegű. A recsegést nagy valószínűséggel a fúvó tönkrement bőrözése vagy kötélzsanérai folytán elcsúszott faltlemezek feszülése, esetleg már elrepedése, kívülről nem látható törése okozza.

- A fúvómotor az átlagosnál zajosabb, s ha elcsúszik a helyéről, kb. 2 Hz-es periódusú rezgést generál a karzaton.

Az orgona restaurálása

A gyülekezet az orgona teljes restaurálását vette célba a teljes templomrekonstrukció befejező fázisaként a reformáció 500. évfordulóját megelőzően. A restaurálási terv előzeteseként a szakértői vélemény elsősorban az orgona állapotának bemutatására terjedt ki, s csak vázlatosan tartalmazza a várható restaurálási munka teljes keresztmetszetét. Az orgona felépítése olyan, hogy a felújítás csak két szakaszban képzelhető el:

1. ütem: A fúvó teljes felújítása;
2. ütem: Az orgona teljes restaurálása.

Sajnos a horgany homlokzati sípok ónsípkra cserélése utólag rendkívül körülményes lenne, mert szerelésük, intonálásuk és hangolásuk állványzat létesítését igényli, ezért célszerűen az orgona teljes restaurálásával együtt kívánatos végezni.

A restaurálás célja: Šaško orgonájának jelenlegi állapotában történő megőrzése, felújítása, az újonnan beépített idegen elemek Šaško stílusához történő közelítése.

A restaurálás során elvégzendő feladatok jegyzéke:

1. ütem: A fúvó teljes felújítása

- A fúvó teljes szétszerelése, régi bőrözés lefejtése
- A recsegést okozó hibák megszüntetése
- A fúvó kötélzsanéjainak szükség szerinti cseréje
- A fúvó teljes újrabőrözése
- Biztonsági szelepműködés ellenőrzése
- Laugerek, fúvószelekrény rögzítése
- Fúvómotor szükség szerinti cseréje
- Fúvási szintellenőrző helyreállítása
- Fúvómotor szabályos bekötése
- Jelenlegi szélnyomás (57 mmWS) megtartása

2. ütem: Az orgona teljes restaurálása

- Szekrényfestés feltárása, festésrestaurálási terv készíttetése, engedélyeztetése (külön feladat, csak működési engedéllyel rendelkező fa- és bútorestaurátor, tárgyrestaurátor, ill. ált. restaurátor művész végezheti);
- Szekrény restaurálása (a sérülések, csonkítások kijavítása az orgonaépítővel egyeztetendő). A festés és aranyozás restaurálását csak az előző pontban meghatározott személy(ek) végezheti(k).
- Az orgonaszekrényről és belsejéből minden jelenlegi elektromos szerelvény eltávolítása, motorkapcsoló új helyen történő kialakítása;

- A manuál kottavilágítása megtartható, de a pedálvilágítás rejtett megoldással alakítandó ki. Ezt a motorkapcsoló is működtetheti.
- Az orgona lebontása, teljes tisztítása;
- A manuálklaviatúra restaurálása;
- A regiszterfeliratok analóg írásminta (**16. kép**) alapján papírra történő elkészítése, felragasztása, felületi védelme;

16. kép: Šaško különféle korból származó porcelánfeliratai

- A lényeges többlet-művészi értéket képviselő 25 hangos pedálklaviatúra és pedálkopula megtartása, de a pedál Šaško mezőberényi orgonájának megfelelő stílusban kialakítva, az alucsövek helyett pedig fa velnikre cserélve. A mai modern orgonapad helyett Šaško stílusában készült új orgonapad készítése (**17. kép**).
- Játzómechanika restaurálása, esetleges törött, ragasztott absztraktok cseréje;
- A teljes játzómechanika kiszabályozása a pedálkopula figyelembevételével úgy, hogy mind a manuálon, mind a pedálon, mind a pedálkopulán mindkét irányban maradjon szabályozási lehetőség.
- Az oktávkopula kiszabályozása az előző pontban leírtak figyelembe vételével;

17. kép: A mezőberényi Šaško-orgona játszóasztala és padja

- A regisztermechanika restaurálása;
- A teljes faanyag (beleértve a fasípokat is) rovarfertőzés mentesítése, preventív védelme;
- A teljes sípanyag restaurálása, a fasípok felületi festésének eltávolítása;
- Új homlokzati sípok (34 db) rekonstruálása;
- Törött dugónyelek pótlás, dugóbőrözések felújítása;
- Az idegen sípok helyett a menzúraháladványba illeszkedő új sípok készítése;
- Teljes szelláda restaurálása (szelepszekrény, pulpétázás, szelepvezetők és szeleprugók, szelepbőrözés szükség szerinti cseréje, tömítések, csúszkák, csúszkahatárolók, hangrekeszek és síptőkék légáthatásának ellenőrzése, szigetelés, szelládafenek repedéseinek rendbe tétele).
- Sípállványok sípakasztók rendbe tétele;
- Temperálás egyenletes, vagy egyenleteshez közeli megoldás, hangolási magasság a jelenlegi hangmagasságnak megfelelően (13,5°C-on 440 Hz mellett Okt. 4' a⁰: -26 cent, azaz 20°C-on 437,83 Hz)
- Intonálási karakter megtartása mellett az intonálási egyenlőtlenségek kiigazítása.

A restaurálás során minden további felmerülő kérdésben az Irányelvek²⁷ előírásai a mértékadók.

Budapest, 2015. május 4.

Dr. Kormos Gyula

²⁷ „Irányelvek műemléki és muzeális értékű orgonák megőrzéséhez és használatához.” Elfogadva az Országos orgonás műemléki konferencia plénuma által 1993. október 14-én. (Hitelesítve 1993. 10. 19.: Géczy Csaba [OMvH], Trajtler Gábor MEE). Megjelent: *Magyar Egyházzene* I. évf. (1993/94) 1. szám 104-111. old., *HangszerVilág* III. évf. 3. szám (1993. szept.-dec.) 3-13. old.

Felhasznált forráshelyek

<i>Heiczinger1974</i>	Dr. Heiczinger János: Bakonycsernye múltja a telepítéstől 1848-ig. Tanulmányok és források Fejér megye történetéhez 8. Bakonycsernye község Tanácsa, Bakonycsernye 1974.
<i>CsernyeJkv</i>	Egyháztanácsi ülések jegyzőkönyvei (1887-1905). Evlt. Bakonycsernye, Gondnoki Hivatal
<i>CsernyeSzámadás</i>	A cserneyei ágostai hitvallású ev. gyülekezet Kiadásainak jegyző könyve az 1866 ^{dik} évi Január hó 6 ^{dik} napjától kezdve [1889-ig]. Evlt. Bakonycsernye, Gondnoki Hivatal
<i>Kormos1</i>	Dr. Kormos Gyula: A Magyarországi Evangélikus Egyház orgonáinak felmérése 2003-2005. (1-31. füzet) 7. sz. füzet. Kézirat.
<i>Kormos2</i>	Dr. Kormos Gyula: A bokodi evangélikus templom Reinhart-orgonájának restaurálási terve. Bp., 2011.
<i>Mayer2003</i>	Marian Alojz Mayer: Martin Šaško a jeho organárska škola. Historické organy na Slovensku. Hudobné centrum. Bratislava, 2003. ISBN 80-88884-47-0 (89. old.)
<i>MEEfond</i>	A Magyarországi Evangélikus Egyház levéltári anyagának fondjegyzéke. Magyarországi egyházi levéltárak fondjegyzékei. Új Magyar Központi Levéltár. Budapest, 1983. (Kézirat)
<i>MTA ZTI</i>	A Magyarországi Evangélikus Egyház orgonái. MTA Zenetudományi Intézet a Soros Alapítvány támogatásával 1985-88. között végzett orgonafelmérés számítógépes listája.
<i>Trajtler</i>	A Magyarországi Evangélikus Egyház orgonái I. (A-Cs) Trajtler Gábor kartotékos nyilvántartási rendszerének másolata.
<i>Trajtler Gyűjtő</i>	Trajtler Gábor kartotékos nyilvántartásának településekre vonatkozó külön dossziéi.
<i>Zászkaliczky</i>	Zászkaliczky Péter - (Szarka István): Bakonycsernye története. Kézirat.
<i>Megindul a föld</i>	Megindul a föld. (Bakonycsernye ev. gyülekezetének története az 1810-es földrendéstől 1940-ig.) Ismeretlen szerzőjű kézirat, talán Dr. Heizinger János szerzősége valószínűsíthető.
<i>EOL</i>	Evangélikus Országos Levéltár